

Moss kommune

**Kommunedelplan for kulturminner,
kulturmiljøer og kulturlandskap
2009 –2021**

INNHOOLD

FORORD	4
KAP 1. INNLEDNING	6
<i>Rammer for planen</i>	6
<i>Ansvarsfordeling innen kulturminnevernet.</i>	6
<i>Definisjoner og kriterier</i>	7
Definisjoner:	7
Kriterier:	7
KAP 2. REGISTRERINGER AV KULTURMINNER I MOSS	9
Fornminner, automatisk fredede kulturminner:	9
Kulturminner fredet etter vedtak:	9
Annet:	9
Kulturlandskap:	10
Kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap bevart av Moss bystyre.	10
KAP 3. KORT HISTORIKK – UTVIKLING AV MOSS	12
KAP 4. UTFORDRINGER FREMOVER	13
<i>Arealpress.</i>	13
<i>Fortetting</i>	13
<i>Transformasjon</i>	13
KAP 5. PRIORITERTE KULTURMILJØER	14
<i>Kulturmiljøer - sentrum/ byen</i>	14
<i>Kulturmiljøer – industri</i>	14
Kanalen	14
Møllebyen og fossenområdet.	14
Jernverket –Peterson	15
Kambo Karosserifabrikk	15
"Værven" og "Mekken".	15
<i>Kulturmiljøer – boligområder</i>	15
Verket og Konventionsgården	16
Bjerget	16
Klommestenåsen	16
Skarmyra	16
Bellevuejordet	17
Teglverksjordet/ Fjordveien	17
Thorneløkka	17
Orkerød hageby	17
Carsten Ankers gate	17
<i>Kulturmiljøer – Parker</i>	17
KAP 6. PRIORITERTE KULTURMINNER	19
Kambo bro – gammel steinbro	19
Alby gård	19
Grønli gård	19
BYTÅRNET	19
Jeløy Radio	19
Krematoriet	19
Idrettens hus	19
Parkteatret	19

INNHOOLD

KAP 7. PRIORITERTE KULTURLANDSKAP	20
Mosseskogen	20
Vassdraget Vansjø – Mosseelva.	20
Kambo gård	21
Midtre Jeløy	21
Vanem	21
KAP 8. FORMIDLING	22
Merking av fornminner.	22
Den kulturelle skolesekken	22
Lag og foreninger	22
Kulturminneår og -dag	22
Mossekonventionen og byjubileum.	22
Museene	23
Moss bibliotek	23
Nasjonale kampanjer	23
KAP 9. VIRKEMIDLER I KULTURMINNEARBEIDET	24
Lover og retningslinjer	24
Kulturminneloven:	24
1. Automatisk fredning	24
2. Fredning etter vedtak	24
Plan og bygningsloven:	24
Regulering til spesialformål bevaring (§25 pkt 6):	24
Naturvernloven	24
Dokumentasjon og rutiner	25
Meldepliktebestemmelsen.	25
Rutiner for saksbehandling	25
Registrering på kart.	25
Plan for skjøtsel	25
Elektronisk register.	25
Økonomiske tilskuddsordninger	25
Riksantikvaren	25
Fylkeskommunen	26
Kulturminnefondet	26
Husbanken	26
Private legater, fond og stiftelser	26
EU-midler	26
Landbrukseiendommer:	26
Kulturlandskap:	26
Kommunale ordninger.	27
KAP 10 HANDLINGSPLAN 2009-2012	28
KULTURMINNER	29
VEDLEGG 1.	32
Bygninger og anlegg i Moss regulert til spesialområder for bevaring, (pbl § 25 nr 6.)	32
VEDLEGG 2	33
Kart 33	

DEL 1: FORORD

”Kulturarven er vegviseren på vegen mot en ukjent framtid og referansepunktet til fortiden. Uten slike rettesnorer blir samfunnet svekket og smuldrer opp.»

Wangari Maathai, vinner av Nobels fredspris 2004

Arbeidet med Kommunedelplan for kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Moss 2009-2021 startet i september 2007 og avsluttes med vedtak i bystyret i desember 2008. Det har vært lagt opp til en åpen og bred prosess med involvering fra flere fagmiljøer og publikum.

Hensikten med planen er å skaffe en oversikt over hva som er viktig i kulturvernarbeidet i Moss i tiden framover. Dessuten hva som er viktig for å bevare lokal identitet og utvikle Mossesamfunnet videre på bakgrunn av de historiske spor og elementer som finnes i kommunen.

Det er ingen tvil om at det fortsatt er mange viktige kulturminner i Moss som trenger en eller annen form for vern. Historien har vist at mange kulturminner helt opp til i dag er ødelagt/fjernet og det viser at det haster med en helhetlig kulturminneplan som kan føre til varig vern.

Det er formulert følgende mål for planen:

”Kulturarven i Moss skal forvaltes slik at den sikrer en bærekraftig utvikling og verner kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap som dokumentasjon av fortiden og en ressurs for fremtiden.

1. Kartlegge verdifulle kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Moss kommune.
2. Fremme tiltak til å sikre og forvalte kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Moss kommune
3. Øke bevisstheten om kulturminnene, kulturmiljøene og kulturlandskapet gjennom formidling og informasjon.”

En arbeidsgruppe har hatt ansvar for de faglige vurderinger og har bestått av følgende personer:

- Kommuneforvaltningen for kultur og oppvekst v. fagkoordinator kultur, Annette Thorgersen.
- Kommuneforvaltningen for teknisk v. byarkitekt

Nils Ellefsen

- Kommuneforvaltningen for teknisk v. kartingeniør Johan Broen
- Landbrukskontoret for Moss og Rygge v. skogbrukssjef Bjørn Pettersen
- Moss by- og industrimuseum v. daglig leder Camilla Gjendem
- Fylkeskonservator v. Rolf Atle Bråthen
- Plan og utviklingsavdelingen v. rådgiver Berit Kolden har vært prosjektleder.

I tillegg har en referansegruppe kommet med nyttige innspill og bidratt med lokalkunnskap som legger føringer for planens prioriteringer:

- Moss Historielag v. Kirsten Wiik
- Mossefossens Venner v. Nils Bjørnebekk
- Kambo Velforening v. Lars Olav Brandsæther
- Jeløy Kystlag v. Ole R Sandberg
- Mosseskogen Vel v. Ernst Andersen
- Kulturhistorisk Forum v. Ivar Ernø
- Industrihistorisk bevarelse i Mossedistriktet v. Fred Iversen
- Skole, oppvekst og kulturutvalget v. Paul Åge Johannessen, (vara Bjørn Mørch-Olsen)
- Miljø- og samferdselsutvalget v. Erik Roth Nilsen
- Høegh Eiendom as v. Yngvar Sommerstad

Planarbeidet startet åpent uten avgrensning i tid eller områder. Under arbeidet har arbeidsgruppen valgt å snevre inn omfanget for å få en plan som kan slutføres i løpet av 2008, og som vil være mulig å følge opp med tiltak fremover.

Registrerte fornminner nevnes, men omtales ikke utover det. Dette er fylkeskommunens ansvarsområde og vil bli omhandlet i Fylkesdelplan for kulturminner i Østfold som er under arbeid. Fornminnene er automatisk fredet og Fylkeskonservator skal følge opp arbeidet med registrering. Det er ikke kommunens ansvar å kartlegge fornminner utover aktuelle utbyggingsområder eller ved utarbeidelse av reguleringsplaner.

Ulike gjenstander er et annet tema som har vært vurdert. I hvilken grad skal planen omhandle bevaring av kunstverk, løse gjenstander og immaterielle kulturminner som har kulturhistorisk interesse. Generelt kan man si at museene har dette ansvaret. Så vil det være en del gjenstander som er viktig å dokumentere. Moss kommune skal gjennomføre en registrering av egen kunstsamling i 2009.

Planen omhandler derfor først og fremst nyere kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap, dvs tidfestet etter 1537.

Denne planen bygger på tidligere planer: Bevaringsplan for Moss fra 1979 og Museums og kulturvernplan fra 2000. Denne planen erstatter dermed de tidligere planene.

Nyere kulturminner og kulturmiljøer i Moss starter med Gudegården fra 1698 og til bygninger og miljøer frem til i dag. Dette er et stort materiale og det har vært behov for en avgrensning. Planen avsluttes på 1950-tallet. Ved rullering av planen er det naturlig å legge hovedvekten på tiden etter 1950. I tillegg anbefales det at det ved neste rullering legges vekt på bevaring av gårdstun og kulturlandskapet knyttet til jordbruket.

Planen er tenkt som et førende arbeidsredskap for grunneiere, administrasjon og politikere for den fremtidige utviklingen i Moss kommune.

Handlingsplanen legger opp til tiltak som skal gjennomføres i perioden 2009-2012, men noen av disse vil være avhengig av økonomiske bevilgninger som hvert år må vurderes i budsjettet og økonomiplanen.

Bystyret har vedtatt at planen skal rulleres om to år. Planen er vedtatt av Moss bystyre den 23.februar 2009 under sak 13/09.

Moss den 4. mars 2009.

Paul-Erik Krogs vold
Ordfører

KAP 1. INNLEDNING

Kommuneplan 2007- 2019, har følgende utviklingstiltak: (vedtatt i Moss bystyre 26.06.07)

Det skal legges avgjørende betydning på å verne om byens egenart, viktige natur- og kulturområder.

I Økonomiplanen for 2007-2010 har Plan og utviklingsavdelingen følgende arbeidsmål: (vedtatt i Moss bystyre 12.12.06)

”Senest i 2009 skal det foreligge en kulturminnevernplan der det vurderes hvilke bygninger og miljøer som skal vernes for ettertiden, eventuelt fredes”.

Planen setter i utgangspunktet ikke begrensninger mellom fornminner og nyere kulturminner, men har hovedvekt på nyere kulturminner. Moss kommune har ansvar for nyere kulturminner, mens Østfold Fylkeskommune (Fylkeskonservator) har ansvar for kulturminner som er fredet etter Kulturminneloven.

Rammer for planen

Arbeidet med denne planen bygger på sentrale føringer fra Stortinget og tidligere vedtatte planer i Moss kommune. Moss kommune må forme sin egen kulturvern-politikk som bygger på de nasjonale føringene. Mange tiltak er allerede gjennomført, spesielt i forbindelse med Sentrumsplanen. Nye innspill og forslag må bygge videre på og komplettere det arbeid som er gjort. Den lokale politikken må bygge på lokalhistorisk utvikling og begivenheter som har vært sentrale i Moss kommunes utvikling.

Denne planen bygger på føringer som er hentet i følgende dokumenter:

Statlige føringer:

1. St.melding nr 16 (2004-05) Leve med kulturminner
2. Kulturminneloven
3. Plan- og bygningsloven
4. Naturvernloven

Lokale føringer:

Bevaringsplan for sentrale deler av Moss 1979

Museums- og kulturminnevernplan for Moss kommune, vedtatt i 2000

Staten har vedtatt mål for kulturminnevernet frem mot 2020:

”Mangfoldet av kulturminner og kultur-miljøer skal forvaltes og ivaretas som bruksressurser, som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal bevares i et langsiktig perspektiv”.

1. Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall skal minimaliseres og skal innen år 2020 ikke overstige 0,5 prosent
2. Fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha ordinært vedlikeholds nivå i 2020
3. Den geografiske, sosiale, etniske, næringsmessige og tidsmessige bredden i varige vernede kulturminner og kulturmiljøer skal bedres, og et representativt utvalg kulturminner og kulturmiljøer skal være fredet innen 2020.

Ansvarsfordeling innen kulturminnevernet.

Miljøverndepartementet har hovedansvaret for kulturminnene ved at de forbereder og gjennomfører den kulturminnepolitikk som blir vedtatt i Stortinget og Regjeringen. Kulturminnene skal forvaltes som en del av en bærekraftig utvikling da de ikke er en fornybar ressurs.

Riksantikvaren er direktoratet for den offentlige kulturminneforvaltningen og står for iverksetting av den statlige politikken og har myndighet i forhold til Lov om kulturminner, for eksempel fredning

Fylkeskommunen forvalter det statlige ansvar gjennom delegerte oppgaver fra Riksantikvaren. Fylkeskonservator har denne rollen i fylkeskommunen. Forvaltning av fornminner (spor etter menneskelig aktivitet før 1537 og stående hus bygget før 1650) og nyere kulturminner som er fredet etter kulturminneloven, er delegert til Fylkeskonservator.

Museene har ansvar for innsamling, restaurering og formidling av gjenstander. I Østfold er noen av museene samlet i stiftelsen Østfoldmuseet hvor Moss by- og industrimuseum har ansvar for Moss.

Kommunene har et selvstendig ansvar i kulturminnevernet gjennom samfunns- og arealplanlegging hvor Plan- og bygningsloven er et viktig virkemiddel. Kommunene har i tillegg ansvar for forvaltning av nyere kulturminner. (Spor etter menneskelig aktivitet etter 1537).

KAP 1. INNLEDNING

Definisjoner og kriterier

Definisjoner:

I Lov om kulturminner defineres kulturminner og kulturmiljøer slik:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Etter denne lov er det kulturhistorisk eller arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som kan vernes.

Med denne definisjonen er det naturlig å stille spørsmål om kjennetegnet på "verdifulle kulturminner og kulturmiljøer". Riksantikvaren har utarbeidet et sett kriterier til hjelp i vurderingen av hvilke kulturminner som kommer under kategorien "verdifulle". Det er på bakgrunn av disse kriteriene vurderingene i denne planen er gjort.

Kriterier:

Identitet og symbol:

Kulturminner og kulturmiljø kan være viktige for ulike deler av folket, for et bestemt lokalsamfunn eller for en hel nasjon som identitet og symbol. Kulturminnet kan knyttes til konkrete hendelser, personer som er knyttet til et sted eller til tradisjon om bruk av området.

Konventionsgården, foto Egil Jegleim

Representativitet: et overordnet kriterium relatert til målsettingen om å sikre et representativt utvalg på landsbasis, men brukes også for å sammenligne ulike objekt eller miljø som forteller samme historie, for å finne hvilket som best representerer verdiene man vil ta vare på.

Verket, foto JEW

Sammenheng og miljø: er viktig ved vurdering av store tiltak og landskapsinngrep. Å ta vare på sammenhenger mellom kulturminne og sammenhenger mellom kulturminner og naturgrunnlaget gir mer kunnskap og opplevelse av enkelt element.

Autentisitet: kan også kalles ekthet eller opprinnelig og blir relatert til en bestemt periode, en bestemt funksjon med mer. Kriteriet blir tillagt stor vekt ved utvelgelse av kulturminner for fredning.

Arkitektonisk og kunstnerisk kvalitet: gir kulturminnet verdi, enten *helleristning* eller *et bygg fra det 20. århundre*.

Fysisk tilstand: sier noe om "kulturminnet er ved god helse". Ved vurdering av hvordan et kulturminne eller – miljø skal forvaltes må man vurdere om det er i en slik tilstand at det lar seg bevare. Dersom man har valget mellom to likeverdige objekt eller miljø, vil det være rimelig å velge det som er i best fysisk tilstand.

Økonomi, bruksverdi og økologi: når man vurderer kulturminner og –miljø som bruksressurs, vektlegges økonomien i å benytte eksisterende bygningsmiljø fremfor å bygge nytt. I tillegg til å vurdere lønnsomhet bør en også vurdere miljøulempen ved riving.

KAP 2. REGISTRERINGER AV KULTURMINNER I MOSS

Østfold har mange spor etter menneskelig aktivitet fra steinalderen og fremover. Dette gjelder også i Moss, men Moss kommune er liten i utstrekning og har opplevd en intens utbygging de siste 100 år. Det betyr at mange fornminner har forsvunnet uten at de har blitt oppdaget eller registrert.

Fornminner, automatisk fredede kulturminner:
Fornminner, eller spor etter menneskelig aktivitet før reformasjonen (1537) samt stående bygninger eldre enn år 1650, er automatisk fredet. Det finnes ingen slike bygninger igjen i Moss. Eldste kjente bygning i Moss er Gudegården fra slutten av 1600-tallet.

Fornminner blir stadig oppdaget og registrert av lokalbefolkningen som melder fra til myndighetene. Fornminner blir også oppdaget i forbindelse med utbygging av nye områder.¹ Det er registrert mange fornminner i følgende områder:

Jeløy og Bevøy:

Helleristning, boplasser (steinalder), hulveier, gravrøyser (bronsealder/ jernalder), bygdeborg, huler

Helleristning, Ramberg, Foto: Aage Olsen

Kambo og Mosseskogen:

Boplasser (steinalder), gravrøyser (bronsealder/jernalder), hulveier, sledeveier, hellekistegravplass, grunnsteinsbrudd (steinalder), bygdeborg/forskansning (jernalder).

Vansjø:

Steinalderboplasser, gravrøyser (bronsealder/ jernalder) på Dillingøy, Store og Lille Kvernøy, bygdeborger, vikinggårder

Kulturminner fredet etter vedtak:

Riksantikvaren freder kulturminner og kulturmiljøer etter vedtak. Av de bygningene i Moss som er fredet av nasjonale kulturhistoriske vurderinger står Konventionsgården i en særstilling. Hovedbygning ved Moss Verk ble bygget i perioden 1756-78 og ble fredet 1923. Christian Fredrik bodde der i august 1814 under fredsforhandlingene mellom Norge og Sverige og hvor han underskrev Mossekoventionen.

Andre fredede bygninger:

- Folkets hus eller Kong Carl, forsamlingshus fra 1817 som ble fredet i 1923
- Gernergården, bygård fra 1808 som ble fredet 1923
- Chrystiegården fra 1740/1794 som ble fredet i 1923
- Konsulen (før 1800), Maxegården (før 1786) og Hafnergården fra 1859, husrekke i Storgata som ble fredet i 1986
- Torderød, hovedbygning fra 1758 som ble fredet i 1924
- Tollboden fra 1859. Riksantikvaren har varslet fredning i 2007.

Bryggeriet, Henrich Gerners gate. Foto JEW

Forsvarsverk:

Orkerød skanse og Thorbjørnrød skanse (Bjørnåsenbatteriet) ble anlagt i 1902 som et ledd i den indre forsvarslinje over Vansjø - Moss. Forsvarsdepartementet avsluttet i 2004 gjennomgang av alle norske forsvarsverk med tanke på fredning og begge disse anleggene ble fredet.

¹ Askeladden, Register hos Riksantikvaren

KAP 2. REGISTRERINGER AV KULTURMINNER I MOSS

Annet:

I Telenors verneplan er telefonkiosk i Wulfsbergs gate 20 fredet, og en rødmalt kabelbu på Jeløy fra 1930 og en LN-hall fra 1974 av prefabrikerte betongelementer som ligger på Jeløy, bevart.

Foto: Telenors verneplan

Statens Vegvesen har i sin verneplan fra 2002 anbefalt at Kongeveiens trasè gjennom Mosseskogen vernes.

Kulturlandskap:

Søndre Jeløy er fredet etter naturvernloven som landskapsvernområde (§ 5 og § 13).

I tillegg er følgende områder fredet etter naturvernloven som naturreservat.²

- Eggholmen, fredet med tanke på sjøfugl den 15.12.1978
- Ishavet, sjelden flatmyr, delvis i Vestby, fredet den 4.9.1981
- Refsnes, alm- og lindeskog, fredet 11.12.1981
- Våtmarker fredet i 1992, Rambergbukta og Vestre Vansjø, delvis i Rygge

Vassdraget Hobølelva-Vansjø er vernet gjennom "plan for vern av Vassdrag" som ble vedtatt av Stortinget i 1973. I tillegg er det i kommunedelplan for Mosseporten, Vanem og Rødsund foreslått at hele strandbeltet blir avsatt til LNF 2, særskilt naturverninteresse.

Kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap bevart av Moss bystyre.

På bakgrunn av tidligere vedtatte bevaringsplaner for Moss, har mange kulturminner og kulturmiljøer blitt bevart gjennom reguleringsplaner og sentrumsplanen. De viktigste områdene er:

- Møllebyen
- Værlegata (nordre del)
- Området ved Kirkeparken (Middelskolen, Biblioteket og Trygdekassa)

²Verdifulle kulturlandskap i Østfold, Fylkesmannen i Østfold, rapport 9. 1996

Verdifulle kulturlandskap i Østfold, Fylkesmannen i Østfold, rapport 9. 1996

- Kanalen med området på begge sider, (Væreslesanden, Tollboden og Kanalparken, Sjøgata/Logns plass)
- Øvre Torg med Basartaket, Kongens gate bl.a. Elefantapoteket.
- Arbeiderboliger og administrasjonsbygg for Moss Glassverk.

Bråten gata. Foto BK

I tillegg er en rekke enkeltbygninger tatt vare på gjennom reguleringsplaner og sentrumsplanen.³ I planarbeidet har vi lagt som forutsetning at alle disse områdene videreføres og bygget videre på i eksisterende planer.

Torggården, foto JEW

³Fylkesmannen i Østfold, rapport 9. 1996
Liste over område som er regulert med formål bevaring, vedlagt

Gullholmen fyr. Foto: JEW

Gullholmen fyr.

Fyret stod ferdig i 1894. Anlegget består av seks bygninger og eies i dag av Direktoratet for naturforvaltning. Det er inngått driftsavtale med Stiftelsen Gullholmen som står for drift, vedlikehold og utleie. Stiftelsen samarbeider med Fylkesmannen i Østfold. Gullholmen ble ikke fredet som en av 83 fredede fyr i Norge.

Registrering av kulturminner.

Det har kommet en rekke innspill til dette planarbeidet. Det har vært viktig å gå bredt ut for å få et best mulig grunnlaget for vurderingene. Disse innspillene vil bli tatt vare på til senere arbeid, selv om ikke alt har fått plass i planen. I tillegg finnes det offentlige registre og tidligere planer som er benyttet som kilde:

- Kulturminner som er fredet (Askeladden), automatisk og etter vedtak av Riksantikvaren
- Kulturminner som er regulert med formål bevaring.
- Sefrak-register
- Lokale registrering/ kartlegging. Jfr Museums- og kulturminnevernplan, vedtatt i 2000 og Bevaringsplanen fra 1979.
- Innspill fra lokale foreninger, enkeltpersoner og grunneiere
- Kart- og fotodokumentasjon

Arbeidet med planen har i stor grad vært å samle alle innspill, både de som ligger i planer og registre og de som befolkningen har kommet med i løpet av prosessen. Lokalhistoriske begivenheter som har betydning for utviklingen av Moss er prioritert i planen.

KAP 3. KORT HISTORIKK – UTVIKLING AV MOSS

Grunnlaget for utvikling av bysamfunnet Moss var først og fremst utnyttelsesmulighetene av fossekraften og gode kommunikasjoner. Fossekraften ble tidlig utnyttet til mølledrift og senere også sagbruk, og stedet hadde gode havnemuligheter, hovedvegforbindelsen mellom Oslo og København (Kongevegen), ferjeforbindelse over fjorden og Vansjøvassdraget. Mossefossen var trolig det første stedet i landet hvor oppgangssaga ble tatt i bruk .

Fra et "strandsted" med en liten tettbebyggelse i Værlesandområdet, ble Moss ladested på slutten av 1500-tallet med tollskriver, og fikk i 1720 egen byfogd og bystatus.

Moss var arnestedet for industrien i Østfold. Det første store industrianlegget var Moss Jernverk som ble anlagt i 1704. Verket var egen tettbebyggelse omkring Kongevegen med verkstedsbygninger, arbeiderboliger og egen skole, og lå utenfor bygrensen til utvidelsen i 1876. Hovedbygningen (nå Konventionsgården) stod ferdig i 1778.

Konventionsgården var sentral ved fredsforhandlingene mellom nordmenn og svensker sommeren 1814. Her ble Mossekonventionen undertegnet den 14. august av kong Christian Fredrik.

Kanalen ble åpnet i 1855 og Tollboden stod ferdig i 1859.

Kanalen 1904

På slutten av 1800-tallet var det rik vekst i næringslivet og mange bedrifter ble startet i denne tiden: Moss Glassverk, Helly-Hansen, A/S Alpha, Moss Verft, M. Peterson og Søn, Moss Aktiemøller. De fleste av Møllebygningene ved fossen er bygget i 1890-årene.⁴

⁴Kilde: Bevaringsplan for sentrale deler av Moss, 1979

"Cellulosen"

Moss var på 1800-tallet den største spritprodusent i Norge. Hundre år senere var byen en av de største byene på hermetikk og emballasje.

Byen og boligområdene vokste rundt fabrikkene. Flere av bedriftene bygget selv boliger til sine ansatte i nærheten av fabrikkene. Senere var det Moss kommune som la til rette for boligbygging gjennom regulering av nye boligområder og salg av tomter.

Fra 1864 ble Vansjø regulert ved Krapfoss, men dammen ble flyttet i 1886 til Sponvika. Her lå reguleringsdammen frem til 1942 da den ble flyttet til sin nåværende plass ved Klova ved Mossefossen. I 1973 ble Vansjø-Hobølvassdraget vernet mot ytterligere kraftutbygging og reguleringer.

Kart over Moss 1879

KAP 4. UTFORDRINGER FREMOVER

Arealpress.

Mosseregionen er en del av stor-Oslo og i fylkesplan for Østfold legges det til rette for en årlig befolkningsvekst på 1%. Moss er i areal en av landets minste bykommuner og en av byene med størst ubebygget areal, over 70%.

Det betyr at veksten må dekkes gjennom fortetting av allerede bebygget areal og/eller utbygging i nye områder (Mosseskogen/Jeløy).

Ny vekst og utbygging skal ikke gå på bekostning av viktige kvaliteter i bo- og bymiljøet i Moss. Denne planen vil være grunnlag for å legge føringer for hvordan utbygging kan gjennomføres slik at Moss fremdeles kan bevare sin egenart og kvaliteter som småby slik det forutsettes i Kommuneplan for Moss 2007-2019.

Kulturlandskapet endrer seg i takt med strukturendringene i landbruket. Kulturlandskap gror igjen fordi det ikke blir benyttet som beitemark og tradisjonelle gårdstun forsvinner fordi landbruket har nye bygningsbehov. Denne planen berører noen slike problemstillinger, men dette bør også være et sentralt tema ved første rullering av planen.

Fortetting

De to siste tiårene har mye av utbyggingen og veksten skjedd gjennom fortetting i bebygget areal. I bykjernen har ledige tomter og uutnyttet areal blitt bebygget og i boligområdene har tomter blitt fradelte til nybygg, slik at det har skjedd en fortetting. Fremover blir denne muligheten mindre og fortetting vil måtte skje ved å bygge i høyden.

Fortetting vil legge press på verdifulle kulturmiljøer og enkelte større områder bør bevares i sin opprinnelige

form. Planen foreslår derfor at hele boligområder omreguleres til bevaringsformål for å sikre den kulturhistoriske egenarten i byen. Bevaring av hele områder vil også ivareta arealene mellom bygningene og sikre at fortetting og utvikling ikke går utover behov for friområder, sosiale møteplasser, gode trafikkforhold med mer.

Transformasjon

Et annet virkemiddel for å bevare kulturhistoriske verdier, er å skape ny aktivitet i gamle bygninger og miljøer. Det henvises til Riksantikvarens og Miljøverndepartementets program "Verdiskaping på kulturminneområdet". Programmet oppfordrer til at kulturminner og kulturmiljøer blir tatt i bruk som ressurser i utviklingen av levende lokalsamfunn og som grunnlag for ny næringsvirksomhet. Møllebyen er et godt eksempel på dette

Møllebyen, foto: Tone Stenbek, ØFK

KAP 5. PRIORITERTE KULTURMILJØER

Planarbeidet har vurdert en rekke forslag og innspill til kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som bør bevares. Mange av innspillene er allerede sikret gjennom lovverk og planer. De er nevnt i kap 2. Noen av innspillene er viktige å registrere og dokumentere slik at historien tas vare på, men ikke nødvendigvis ved fysiske spor.

De kulturminner og kulturmiljøer som foreslås løftet frem i denne planen, er ikke utfyllende, men representerer viktige hendelser i Moss bys utvikling og historie. Det er forhold som har hatt betydning for lokalsamfunnet og som er et viktig grunnlag for identitet og særpreg for Moss. Tanken er at disse kulturminnene/ miljøene skal løftes frem og sikres oppfølging gjennom planverk og tiltak videre.

Kulturmiljøer - sentrum/ byen

Moss sentrum utviklet seg rundt bedriftene knyttet til kysten og vassdraget Vansjø/ Mosseelva. Moss ble rammet av tre storbranner i 1807, 1808 og 1858 som slettet store deler av byen. Bygninger som fremdeles står etter disse brannene er i stor grad sikret gjennom freding eller reguleringsplaner og/eller Sentrumsplanen. Bevaring av disse kulturminnene og kulturmiljøene opprettholdes i denne planen men beskrives ikke nærmere.

Kulturmiljøer – industri

I Moss står industrihistorien sterkt. Moss som by har vokst opp rundt industribedriftene Moss Jernverk/ "Cellulosen", "Værven", "Mekken", Møllene, Glassverket, Helly Hansen m.fl. De siste årene har næringsstrukturen endret seg i høyt tempo, flere fabrikker er nedlagt og områdene er tatt i bruk til andre formål. I denne fasen er det viktig å sikre spor av tidligere virksomhet og sette bygninger og gjenstander inn i en ny sammenheng. På den måten kan kulturminnene/ -miljøene knytte fortid og nåtid sammen for å bevare byens identitet.

I St.meld. nr. 16 "Leve med kulturminner" oppfordres det til å rette større oppmerksomhet mot den nære fortid, og sikre minner fra industrialiseringen og by- og tettstedsveksten. Derfor bør flere kulturminner knyttet til næringer som industri og håndverk vernes. De områdene som er nevnt nedenfor har spesiell stor verdi som representanter for industrimiljøene i Moss og kulturminner innenfor disse miljøene må bevares som en del av byutviklingen og identiteten til Moss.

Kanalen

Bygging av kanalen i 1855 satte fart i utviklingen av strandområdene på begge sidene av Mossesundet. Kanalområdet inklusive park, sjøkanal, kaianlegg, bro, brotårn og Tollbod med uthus, er regulert til bevaring.

Kanalen foto:I.B.Johansen

Møllebyen og fossenområdet.

Området rundt utløpet av Mosseelva var det første industriområde i byen. Vann-kraften ble brukt til sagbruk om dagen og mølledrift om natten. En av de første oppgangssager ble bygget her i 1502. Området er regulert til spesialområde for bevaring og det foreslås at bevaringen utvides med anleggene knyttet til elva og vannkraften.

En del av dette området er Christian Frederiks Plass og Storebro som det kulturhistoriske bindeleddet mellom Møllebyen og Konvensjonsgården/Verket

Foto: JEW

⁵ Vedlegg 1, bygninger og anlegg regulert til spesialområde for bevaring i Moss.

KAP 5. PRIORITERTE KULTURMILJØER

Jernverket –Peterson

Moss jernverk ble anlagt i 1704, Th. Peterson kjøpte jernverket og anla cellulosefabrikk i 1883 og papirfabrikk i 1896. Fabrikken er i drift og det foreligger derfor ikke planer for annen virksomhet på området. Det nåværende industriområdet bør kartlegges for å vurdere hvilke miljøer som er bevaringsverdige.

Peterson & Søn, foto: Øystein Andersen

Kambo Karosserifabrikk

Dette er Norges eneste anlegg oppført for bilproduksjon og ble reist i 1917 for Norsk Automobilfabrik A/S. Området består av 4 fabrikkbygninger i teglstein. Anlegget er unikt og har stor bevaringsverdi og ønskes bevart etter Plan- og bygningsloven.

Kambo Karosserifabrikk, foto BK

”Værven” og ”Mekken”.

Skipsværftet på Jeløy ble startet ca. 1850 og har siden hatt ulik industriaktivitet. Syd for ”Værven”-området ligger fabrikkbygningene etter Moss

Mekaniske Verksted. Disse ble bygget på begynnelsen av 1900-tallet.

Værven-området er et aktivt industri-område og vil videreutvikles i takt med behovene i næringslivet. Miljøet representerer imidlertid en viktig del av industrihistorien i Moss og spesielt verdifulle bygninger og objekter bør bevares for ettertiden.

Kulturmiljøer – boligområder

Byen Moss vokste frem rundt fabrikkene og befolkningsveksten ble i stor grad bygget på innflytting. Denne utviklingen startet på slutten av 1800-tallet og preget nesten hele 1900-tallet.

Flere boligområder er derfor utbygget i samme tidstypiske og helhetlige stil. For å bevare noen av de særpregede bolig-områdene kan det iverksettes tiltak gjennom plan og bygningsloven ved regulering til spesialformål bevaring. Reguleringsplaner med formål bevaring, vil by på visse eksteriørmessige restriksjoner for eiere av bevaringsverdige hus. På den annen side vil slike planer sikre at bygningsmiljøet i området/ nabolaget blir estetisk rikt og harmonisk, og dermed til gagn for alle som bor der. Dette kan gi området økt verdi både kulturhistorisk og økonomisk. Det er mulig å nyansere reguleringsbestemmelsene i forhold til hvor strengt hvert enkelt området skal bevares.

De foreslåtte områdene representerer ulike tidsepoker og arkitektoniske stilretninger og gir sammen med tidligere bevaringer, et representativt bilde av boligområder i Moss frem til 1950-tallet. Boligområdene Storgata, Værlegata, Værlesanden og Kongens gate er allerede bevart ⁶ og omtales ikke i denne planen.

Stengata, foto BK

⁶ og ⁷ Vedlegg, bygninger og anlegg regulert til spesialområde for bevaring i Moss

KAP 5. PRIORITERTE KULTURMILJØER

Verket og Konventionsgården

Konvensjonsgården, foto: JEW

Verket er et ensartet og enestående område av arbeiderboliger fra 1700-tallet i tilknytning til Konventionsgården. Konventionsgården er fredet av Riksantikvaren og eieren, Høegh Eiendom as, har planer om å utvikle bygningen i forhold til utadrettet bruk som er forenlig med de historiske begivenheter. Konventionsgården var hovedbygning på Moss Jernverk og ble brukt under fredsforhandlingene mellom Norge og Sverige og underskriving av Mossekonventionen den 14. august 1814.,

Verket, foto: JEW

Verket har unngått alle bybranner og representerer den eldste stående 1700-tallsbebyggelse i Moss. Opprinnelig utgjorde området et eget samfunn med butikk, skole og forsorgsvesen. Arbeiderboligene er fortsatt i bruk, men innvendige utbedringsarbeider er gjort for å gjøre leilighetene større. En del av boligene brukes også til kontorer. Det planlegges ny reguleringsplan for videreutvikling av området og i den sammenheng må verneaspektet vekt-legges høyt. Området sett under ett, er uten tvil det viktigste bevaringsområdet i Moss kommune og av nasjonal interesse.

Bjerget

Området består av søndre- og nordre Bjerget, som er et boligområde fra 1800-tallet. Nordre del er eldst med bygninger fra 1820-tallet, men mange av de eldste husene er revet. Søndre del består av sveitserhus fra århundreskiftet og fremstår som et enhetlig og godt bevart område.

Bjerget, søndre foto: JEW

På det høyeste punktet står brannkanonen fra 1890. Denne er satt opp på grunnmuren av brannvaktens som ble oppført i 1825.

Klommestenasen

Området ligger på en fjellknaus med små gater og smug. Bebyggelsen består av småhus som er oppført i ulik stil og form, med og uten uthus og bakgårder. Men i sin ulikhet, fremstår det allikevel som et enhetlig boligområde fra 1. halvdel av 1900-tallet.

Klommestenasen, foto: JEW

På det høyeste punktet ligger vannbassenget på Klommestena, fra 1876. Vannverket med vannbasseng stod ferdig sammen med brannstasjonen. Det ble utvidet i 1892 med nytt basseng.

KAP 5. PRIORITERTE KULTURMILJØER

Skarmyra

Skarmyra ble kjøpt av Moss kommune i 1908 og utparsellert til boligtomter.

I dag fremstår det som et stort, velbevart og relativt homogent boligområde, også kalt "Byens første regulerte boligstrøk". Området har et rikt spekter av stilarter og har gode arkitektoniske kvaliteter innen sveitserstil, jugendstil og funksjonalismen.

Skarmyra foto: JEW

Bellevuejordet

300 mål fra Bellevue gård ble kjøpt av Jeløy kommune og regulert til boligområde i ca 1917. Dette ble det første regulerte boligområde på Jeløy, de første husene bygget i 1917. Området har bevart sitt opprinnelige preg og fremstår fremdeles som et enhetlig og representativt boligområde.

Teglverksjordet/ Fjordveien

Fjordveien ble anlagt i 1938, og langs den og sideveiene ble det samtidig utparsellert tomter. Utbyggingen av området fikk et ensartet, tidstypisk preg, med kubiske bolighus i to etasjer med lavt valmet tak, de fleste i tre. Ingen av husene er like, men de likner hverandre. Boligtypen fikk navnet "Byggmesterfunkis". På oversiden av Fjordveien ble det bygget en del arkitekttegnede eneboliger i funksjonalistisk stil.

Fjordveien foto: JEW

Thorneløkka

Thorneløkka, mellom jernbanestasjonen og Moss sentrum, ble lagt ut til eneboligområde i 1930. Bebyggelsen er av høy kvalitet og stort sett i mur. Flere av tidens mest kjente arkitekter som Nicolay Beer, Frithjof Reppen og Kirsten Sinding Larsen har tegnet noen av husene. Hele området er bygget ut i samme tidsperiode og de fleste av bygningene er i funksjonalistisk stil. I utkanten av området ligger to bygninger i jugendstil.

Thorneløkka foto: JEW

Orkerød hageby

Glassverkets arbeidere sluttet seg sammen og bygde ut et karakteristisk boligkvarter like vest for Bellevue idrettsbane i 1947/48. Kvarteret består av 24 hus som ligger i to rekker, den øverste er bygget i tre og den nederste i mur, og husene er forskjøvet i forhold til hverandre av hensyn til lys og luft. Utbyggingen symboliserer gjenreisningsarbeidet etter krigen som fremheves ved at Kong Haakon var tilstede ved innvielsen.

Carsten Ankers gate

Dette er Moss Boligbyggelags første leiligheter fra 1949. Området består av 6 like murhus som hver inneholder 4 leiligheter. Boligområdet er et godt eksempel på boligbyggingen på 1950-tallet.

Carsten Ankers gate foto: JEW

KAP 5. PRIORITERTE KULTURMILJØER

Kulturmiljøer – Parker

Den høye veksten og utbyggingspresset som forventes i Moss i årene fremover, vil føre til at parker og grønne lunger får en enda større betydning enn før. Det vil bli press på grøntarealene og det er viktig at de sikres mot nedbygging. Kanalparken, Torderødparken og Orkerødparken er allerede regulert til spesialområde for bevaring. Hagene på Alby og Grønli gård er vernet ved å ligge i landskapsvernområdet på Søndre Jeløy.

Det foreslås at parkene nedenfor får et sterkere vern enn i dag ved at de reguleres til bevaringsformål .

- *Birkelunden*
- *Kirkeparken med paviljong og fontener*
- *Rådhusparken med fontene*
- *Melløsparken*
- *Nesparken*
- *Bryggeriparken*

Rådhusparken, foto JEW

KAP 6. PRIORITERTE KULTURMINNER

En rekke kulturminner er tidligere bevart gjennom fredning, reguleringsplaner og sentrumsplanen . I arbeid med denne planen har det kommet innspill på enkelte bygninger som ikke er med i tidligere planer og som foreslås bevart enten ved at det igangsettes fredningsprosess gjennom Kulturminneloven eller omregulering etter Plan og bygningsloven:

Kambo bro – gammel steinbro

Foto: BK

Under den nye broen på Osloveien, over Kambo-bekken, er den gamle steinbroen bevart. Det antas at broen ble bygget på 1800 –tallet som en del av Riksvei 1 mellom svenskegrensen og Oslo.

Alby gård

Alby gård er den eldste gården på Jeløy, Den har røtter tilbake til tidlig vikingtid. Hovedbygningen ble gitt sin nåværende form etter en brann i 1866 og i 1963 kjøpte Moss kommune gården.

Grønli gård

Hovedbygningen på Grønli gård er bygget ca 1830, og den ble bygget om i jugendstil i 1905. Dette er det mest karakteristiske jugendhus i Moss hvor også interiørene med møblering, rombehandling, William Morris tapet og gardinoppheng er bevart.

Grønli Gård, foto: Yngvar Trandem

Bytårnet

Bytårnet ble reist i 1920 i anledning at det var 200 år siden Moss fikk bystatus, arkitekt: Emil Jacobsen. Bytårnet har stor symbolverdi for byen.

Jeløy Radio

Jeløy Radio Foto: T.Schmedling

Jeløy Radio ble anlagt i 1931 og utvidet i 1934 og 1956. Aktiviteten ble lagt ned i 1998. Bygningen er ominnredet til kurs og konferansesenter for Telenor, men noe teknisk utstyr er bevart dels i stasjonen dels i museet som er innredet.

Krematoriet

Bygget i 1937 av arkitekt Eivind Moestue. Et monumentalt bygg i funksjonalistisk stil som ligger vakkert til ved gravlundene

Foto: JEW

Idrettens hus

Idrettens hus ble innviet samme dag som Melløs stadion, 21. mai 1939, arkitekt: Kristofer Lange, bygget har tidstypisk utforming i funksjonalistisk stil. Bygningen er en del av teglsteinsmiljøet ved Moss kirke sammen med Middelskolen, Biblioteket og Trygdekassen.

Parkteatret

Bygningen er reist på slutten av 1930-tallet og tegnet av arkitektfirmaet Torp & Torp. Kinoens interiør, inngangsparti og fasade er viktig å bevare i sin opprinnelige stil (funksjonalismen).

KAP 7. PRIORITERTE KULTURLANDSKAP

Kulturlandskapet er møtepunktet mellom natur og kultur. Kulturlandskapet er en viktig del av miljøet rundt oss – det er selve bakteppet for vår egen menneskelige aktivitet gjennom historien.

Jordbrukets kulturlandskap er i utgangspunktet et produksjonslandskap, men kan også ha mange verdier utover selve produksjonen, som natur, gammel kunnskap, kultur og estetikk. De prioriterte områdene er primært vurdert som verdifulle for friluftsliv og for sine kulturminner (landskapsopplevelse og naturverdier, som biologisk mangfold, vegetasjon, fauna og flora, er ikke vurdert i denne omgang).

Mosseskogen

Gravrøys, Røysåsen foto: FIH

I Mosseskogen finnes en rekke fornminner og nyere kulturminner. Fornminnene er automatisk fredet, men har behov for registrering, kartfesting og merking. En strekning av Kongeveien fra 1600-tallet går gjennom Mosseskogen.

Dette har vært hovedferdselsåren for trafikken sørover og nordover gjennom ytre deler av Østfold i uminnelige tider og godt bevarte strekninger av "oldtidsveien" går parallelt med Kongeveien.

Etter at jernverket i Moss startet i 1704 vokste behovet for kull enormt i Mossedistriktet, og

Gamle Kongevei, foto:JEW

til det brant man trekull. Kullmilene sees i dag som sirkelrunde forhøyninger i terrenget. Kullmilene er forholdsvis sjeldne kulturminner i Østfold, og det finnes minst fem i Mosseskogen.

Flere historiske begivenheter har funnet sted i Mosseskogen. Ved slaget i 1716 i Mosseskogen mellom svenske dragoner og norske soldater, ble svenske forsterkninger forhindret i å nå Moss.

Og i 1815 skjedde et overfall og ran på Mosseskogen og gjerningsmannen ble dømt til døden. Eksekusjonen skjedde på ugjerningsstedet i Mosseskogen to år senere. Stedet har siden blitt hetende "Retterstedet".

Området langs Mossesundet med Mollbekktjernet (tidligere isdam), tufter etter ishus og isrenne, kopi av gammel bro og kyststi langs nedlagt jernbanetrasé, er et svært populært turområde.

Vassdraget Vansjø – Mosseelva.

Vassdraget har høy verneverdi både som friluftsområde og kulturlandskapsområde samtidig som det inneholder mange vassdragsrelaterte kulturminner. Vassdraget har vært sentralt i utvikling av regionen og det finnes spor av kulturminner helt fra steinalderen. Spesielt viktig har vannkraften vært for utvikling av industrien i Fossenområdet. Selv om vassdraget er fredet gjennom plan for "Varig vern av Vassdrager" er ikke kulturminnene langs vassdraget tatt godt nok vare på.

Vansjø. Foto: FIH

KAP 7. PRIORITERTE KULTURLANDSKAP

Kambo gård

Det er et verdifullt kulturlandskap rundt de to gårdstunene på Kambo gård. Nord for gårdstunene mellom Osloveien og Kambobekken, er det en flott eikelund.

Gården har vært bebodd fra 1500-tallet og er eneste herregård i Moss. Den har ligget strategisk inntil Kongeveien mellom Christiania og København. Hovedbygningen ble oppført i 1704 på en gammel grunnmur fra 1604, kalles i dag "gamlegården". Ny hovedbygning i sveitserstil ble reist i 1847, som er et av de eldste sveitserhusene i Østfold i dag. Gården er bebodd og i drift.

Kambo gård, foto: V. Dons Wankel

Midtre Jeløy

I denne planen er området definert som et belte på tvers av Jeløy, fra Mossesundet med Rosnes og Kjellandsvik i øst, til den åpne fjorden med Refsnes, Ramberg og Fuglevik i vest.

Ramberg JIF NYTT

Området er rikt på kulturminner i tillegg til at det har et verdifullt kulturlandskap. Fornminnene i området er automatisk fredet.

Fylkesmannen vurderer i Rapport 9-1996 Verdifulle kulturlandskap i Østfold, at området har høy verneverdi. Det må vurderes om området skal sees under ett eller deles inn i tre:

- området ved Rambergbukta,
- området ved Fuglevik/Nes og
- området ved Kjellandsvik.

Jeløylandskapet langs Oslofjorden kan som helhet vurderes som et kulturlandskap/kystlandskap av høy verdi (nasjonal verdi). I tillegg foreslås Refsnesalleen (det som er igjen av den opprinnelige alleen), Refsnesila og utsiktspunktet på Varden bevart gjennom Plan- og bygningsloven.

Vanem

Områdene langs Vansjø er viktige områder for rekreasjon og friluftsliv og innehar store natur- og landskapsverdier som må ivaretas. Det er avgjørende å bevare og eventuelt etablere tilstrekkelige buffersoner mellom utbyggingsområdene og områder som skal opprettholdes som LNF- områder, spesielt mht at nye tiltak ikke må forringe landskapskarakteren langs vassdraget.

Vanem gård utmerker seg med svært karakteristisk og herskabelig bebyggelse og beliggenhet med utsikt mot Vansjø. Den store hovedbygningen i sveitserstil fra 1884 er rikt dekorert.

Vanem gård foto Per Arild Simonsen

KAP 8. FORMIDLING

I kulturminnearbeidet blir holdnings-skapende arbeid, opplysning og informasjon til eiere og lokalsamfunn det viktigste virkemiddel for bevaring. Det er en akseptert filosofi at "bruk er det beste vern".

Merking av fornminner.

I Moss er det registrert en rekke fornminner som er lagt inn i Riksantikvarens database/kart Askeladden. Det foreslås at Moss kommune tar initiativ overfor Fylkeskonservator for å få versifisert andre registrerte fornminner og at det i samarbeid med Moss kommune lages en plan for registrering og merking.

Helleren på Gjerrebogen, foto: E.Antonsen

Den kulturelle skolesekken

Moss kommune har som ett av målene i arbeidet med Den kulturelle skolesekken:

"Skape en lokal kulturell identitet og tilhørighet gjennom gode kunnskaper om bl.a. kulturmiljøer og kulturhistorie."

Dette gjennomføres konkret ved et papir-prosjekt for 4. trinn hvor elevene skal få være med å på lage håndlaget papir og lage trær av papir på Moss by- og industrimuseum. Elevene skal også se filmen "Hvordan lages en pappeske".

Den nære industrihistoriske kulturarven i Moss har en historie innen papirindustri, og det er viktig at elevene skal få en forståelse for papirets betydning. Ved rullering av planen for Den kulturelle skolesekken vurderes det om andre lokalhistoriske elementer skal inn i planen.

Lag og foreninger

Lag og foreninger besitter stor lokalhistorisk kompetanse og er en viktig ressurs i alt lokal kulturminnearbeid. Det er viktig med et samspill mellom de kom-

munale organer og de frivillige organisasjonene og at det legges til rette for å utvikle samarbeidet videre. Moss kommune skal utarbeide en egen frivillighetspolitikk og lag og foreninger innenfor det lokalhistoriske området, må involveres i dette arbeidet.

Det kan være naturlig å inngå partnerskapsavtaler mellom Moss kommune og lokale foreninger om skjøtsel av kulturminner og formidling av lokalhistorie. Jfr kap 9. ⁸

Elvevandring med Moss Historielag. Foto: A.Stylegar

Kulturminneår og -dag

Kultur- og kirke departementet og Miljøverndepartementet har tatt initiativ til at 2009 skal være kulturminneår. Kulturminneår skal markeres hvert 10. år. Kulturminnedagen gjennomføres årlig 2. søndag i september. Moss kommune har påtatt seg ansvar for koordinering av disse markeringene, mens lag og foreninger står for innholdet.

I tillegg markeres Mossekonventionen hvert år den 14. august i Moss. Mossefossens venner står ansvarlig for denne markeringen.

European Heritage Days
Journées européennes
du patrimoine

Mossekonventionen og byjubileum.

I 2014 er det 200-års jubileum for Grunnloven og Mossekonventionen. Med utgangspunkt i de historiske begivenhetene i Moss i 1814, kan Moss løfte frem prosjekter og begivenheter som formidler historien for nye generasjoner.

⁸ Kap 9, Registrering på kart og elektronisk register.

KAP 8. FORMIDLING

I 2020 er det 300-års jubileum for Moss by. Begge disse jubileene er begivenheter som gir mulighet for formidling av historien og tiltak som er viktige fremover. Det kan være utgivelse av by-historiske bøker, forskningsprosjekter, etablering av arbeiderboligmuseum, aktiviteter knyttet til Konventionsgården eller kunstneriske prosjekter. Det skal arbeides videre med dette gjennom etablering av en styringsgruppe og arbeidsgrupper for markering av 2014.

Museene

Museene er lokale kunnskapsbanker og møteplasser, og har lang tradisjon i å gi råd og veilede i forhold til

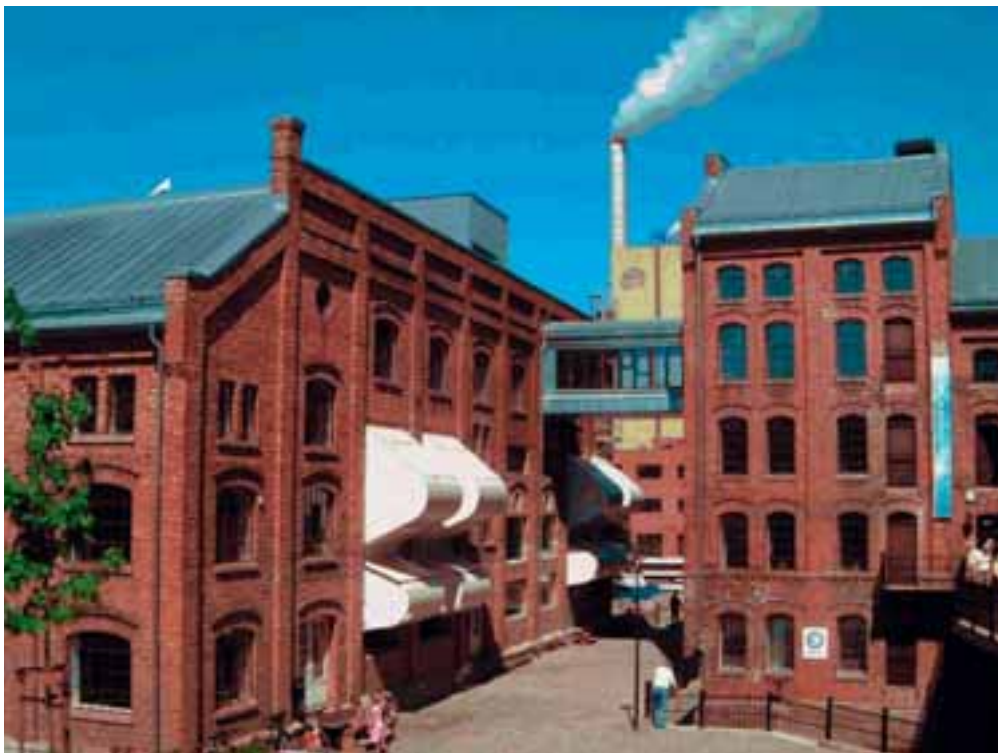
alle typer kulturminner og kulturmiljøer. Museenes kunnskap bør bli trukket mer aktivt inn i lokale planprosesser og i forbindelse med konkretevernevedtak.⁹

Moss bibliotek

Moss bibliotek er viktig i formidlingsarbeidet gjennom en stor lokalhistorisksamling som består av bøker, filmer, tidsskrifter, arkiv, fotografier med mer. I tillegg finnes lokalaviser og kirkebøker på mikrofilm.

Nasjonale kampanjer

Norsk Kulturarv igangsette i 2009 skoleaksjonen "Rydd et kulturminne" for fjerde gang hvor skolebarn er ute og rydder et kulturminne. Aksjonen gjennomføres i samarbeid med lokale historielag.

Møllebyen

⁹ Hovedutfor., pkt 8.8 Museene, St.meld.nr 16

KAP 9. VIRKEMIDLER I KULTURMINNEARBEIDET

I tillegg til informasjon og formidling, er det flere måter og sikre kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap på. Det kan være bruk av lovverk, planer eller økonomiske virkemidler.

Lover og retningslinjer

Kulturminneloven:

Fredning etter kulturminneloven omfatter både automatisk fredning og fredning etter vedtak. Vedtaksfredning foretas av Riksantikvaren.

1. Automatisk fredning

Kulturminner eldre enn 1537, stående byggverk fra perioden 1537-1650 og samiske kulturminner eldre enn 100 år (§4) er automatisk fredet. Med fredningen hører det en sikringszone (§6). Skipsfunn eldre enn 100 år er gitt automatisk vern (§14).

2. Fredning etter vedtak

Kulturminneloven gir hjemmel til å frede kulturminner (§15) og kulturmiljø (§20) ved enkeltvedtak. Området rundt et kulturminne fredet etter § 15 kan fredes med hjemmel i § 19.

Fredning etter § 15 er den strengeste form for vern. Riksantikvaren foretar fredning av et kulturminne, enten på eget initiativ eller etter lokale prosesser. Kun ordinært vedlikehold er tillatt ved fredning. Det betyr at det ikke kan gjøres endringer uten at det gis dispensasjon. Dispensasjon kan gis til mindre vesentlige endringer. Større endringer innebærer at hele fredningssaken må opp til behandling. Behandling av søknader om dispensasjon (mindre vesentlig endringer) etter §15 er delegert til Fylkeskonservator.

§ 20 er en forholdsvis "ny" paragraf i kulturminneloven hvor formålet er å frede et helt miljø. Riksantikvaren foretar fredning, enten på eget initiativ eller etter lokale prosesser. Miljøfredning omfatter både bygningene og det som er mellom bygningene.

Fredningsbestemmelsene kan nyanseres for å gi grunnlag for at deler av miljøet eller bygningene kan holdes utenfor fredningen. Det betyr at det ikke kan gjøres endringer uten at det gis dispensasjon. Dispensasjon kan gis til mindre vesentlige endringer. Større endringer innebærer at hele fredningssaken må opp til behandling. Behandling av søknader om dispensasjon (mindre vesentlig endringer) etter §20 er delegert til Fylkeskonservator.

Plan og bygningsloven:

Regulering til spesialformål bevaring (§25 pkt 6):

Bystyret kan vedta regulering til spesialområde for bevaring som betyr at det utvendige miljø bevarer. Det vil ikke være mulig å rive eller forandre bygningene utvendig, uten å søke dispensasjon fra reguleringsplanen. Dispensasjon gis av politisk organ(Teknisk utvalg) etter at antikvarisk myndighet (Fylkeskonservatoren) har uttalt seg. Reguleringsbestemmelsene kan nyanseres for å gi grunnlag for å tillate mindre tilpassinger og endringer, etter at antikvarisk myndighet har uttalt seg til søknaden. En reguleringsplan kan endres av bystyret, men dersom fylkeskommunal eller statlig myndighet fremmer innsigelse må saken avgjøres av departementet.

Gjennom Sentrumsplanen i Moss, §5 Verneområder, gis det bestemmelser for vern av bygninger og miljøer innenfor området og som sikrer at endringer skal forelegges antikvarisk myndighet.

Oppfølging og håndheving av reguleringsbestemmelsene og vernebestemmelsene i Sentrumsplanen ligger i Teknisk forvaltning. Det er ressurskrevende oppgave dersom alle detaljer skal følges opp slik at bevaringen gjennomføres som forutsatt.

Naturvernloven

Naturvernloven gir lovgrunnlaget for opprettelse av verneområder og setter rettslige rammer for flere forskjellige verneformer. Formålet med vernet, grad av urørthet, behovet for restriksjoner, brukerinteresser mv vil være avgjørende for valg av verneform. Ved vernevedtak blir det gitt forskrifter med vernebestemmelser og kart for det enkelte verneområde. Det kan ikke iverksettes tiltak eller virksomhet i et verneområde uten at det skjer i samsvar med vernebestemmelsene eller at det blir gitt dispensasjon fra vernebestemmelsene.

Etter naturvernloven kan det benyttes 5 forskjellige former for områdevern:

Nasjonalpark (§ 3 - 4)

Landskapsvernområde (§ 5 - 7)

Naturresevat (§ 8 - 10)

Biotopvern (§ 9)

Naturminne (§ 11 - 12)

Plante- og dyrelivsfredning (artsfredning §§ 13 - 14)

Vernebestemmelser:

For en del vernede vassdrag kan vernet helt eller delvis ivaretas gjennom plan- og bygningsloven. Det kan for eksempel være aktuelt for mindre vassdrag i tettbygde områder. Vernebestemmelsene kan enten fastsettes i kommuneplanens arealdel i medhold av pbl. §20-4 nr 5 eller ved reguleringsplan i medhold av pbl. § 25.

Dokumentasjon og rutiner

Meldepliktebestemmelsen.

Etter kulturminneloven §25 har offentlige organer meldeplikt for alle typer tiltak som berører kulturminneinteressene. Når kommunale organer, fylkeskommunen eller staten kommer i berøring av tiltak som omfattes av kulturminneloven plikter den å melde fra til fylkeskommunen (fylkeskonservator) eller Sametinget.¹⁰

Rutiner for saksbehandling

Ved søknad om ombygging, riving og utarbeidelse av reguleringsplaner skal det sikres at det blir gjort vurderinger i forhold til om dette berører viktige kulturminner. Det foreslås at Moss kommunene utarbeider egne rutiner som sikrer dette.¹¹ Kommunen kan innarbeide en rutine med å sende alle graving- og mudringssaker i strandsonen til Fylkeskonservator/ Norsk Sjøfartsmuseum.

Registrering på kart.

Fornminner som er registrert av Fylkeskonservator og vedtaksfredede kulturminner er registrert på kart gjennom Askeladden (Riksantikvaren). Kommunens øvrige kulturminner er ikke kartfestet. Gjennom samarbeidsprosjekt om registrering og digitalisering av kulturminner, vil Østfold fylkeskommune utarbeide et elektronisk kart over alle kulturminner. Moss kommune deltar i dette arbeidet. Kartet vil bli tilgjengelig på internett og skal integreres med Askeladden og Matrikkelen.

Plan for skjøtsel

Eier av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap kan lage en plan for vedlikehold og drift av kulturminnene. Det foreslås at Moss kommune lager en slik plan for kommunalt eide bygninger og anlegg som skal bevares.

Elektronisk register.

Registrering og digitalisering av kulturminner vil kunne gi kommunal forvaltning, utbyggere og publikum informasjon på en helt ny måte. Fylkeskonservator og Østfold historielag har igangsatt et prosjekt som skal gjennomføres i Østfold i 2009-2010. Moss kommune deltar i prosjektet sammen med Moss ættehistorielag og Moss historielag. Se også omtale under "Registrering på kart."

Økonomiske tilskuddsordninger

Riksantikvaren

Det kan søkes statlige midler fra Riksantikvaren til bygninger og anlegg som er fredet etter kulturminneloven, samt til skjøtsel av fornminner m.v. Ordningen omfatter også ikke fredede kulturminner knyttet til kystkultur, dog ikke fartøyvern.

Riksantikvaren treffer vedtak om fordeling etter innstilling fra fylkeskonservatoren.

Private eiere av fredede bygninger og anlegg, eller private eiere av ikke fredet kystkulturminner kan søke

Fylkeskommunen

Det kan søkes om fylkeskommunale midler til bevaring av kulturhistorisk verdifulle bygninger og anlegg, som ikke er fredet. Fylkeskonservatoren har fullmakt til å fordele tilskudd på inntil kr. 50.000. Forslag over denne grense må behandles politisk. Eiere av bevaringsverdige bygninger og anlegg kan søke¹²

Kulturminnefondet

Fondet er opprettet av Stortinget og skal bidra til samspill mellom offentlige og private midler for å sikre at et mangfold av kulturminner og kulturmiljøer bevares og aktiviseres som grunnlag for opplevelse, kunnskap, utvikling og verdiskaping. Fondet skal stimulere til samarbeid og økt medvirkning fra eiere og næringsliv, utløse privat kapital og støtte lokale og regionale partnerskap og spleiselag. Fondet kan brukes innenfor hele kulturminnefeltet, herunder kulturhistorisk verdifulle kirker.¹³

Husbanken

Husbanken kan gi utbedringslån til bolighus med antikvarisk verdi. Det må foreligge en faglig vurdering av denne verdi og en uttalelse som godtgjør at utbedringstiltakene ikke vil forringe den antikvariske verdi. En slik vurdering og uttalelse kan gis av fylkeskonservatoren.

Om alle lånevilkår forøvrig vises til Husbanken¹⁴

¹⁰ www.riksantikvarn.no
Norsk/Rad_og_veiledning/
For_kommuner

¹¹ Forslag til saksbehandlings-
rutiner i Moss kommune
¹² www.ostfold-f.kommune.no

¹³ www.kulturminnefondet.no
¹⁴ www.husbanken.no

KAP 9. VIRKEMIDLER I KULTURMINNEARBEIDET

Private legater, fond og stiftelser

Det finnes en mengde private legater, fond og stiftelser som alle dekker ulike formål og har forskjellige geografiske nedslagsfelt. Noen av disse retter seg mot tiltak innen kulturarv.¹⁵ Stiftelsen UNI som er en allmennyttig stiftelse som gir støtte til brann- og skadeforebyggende tiltak, men også til generelle tiltak innen bygningsvern.¹⁶

EU-midler

Norge er tilknyttet flere av EUs program gjennom EØS-avtalen. Riksantikvaren jobber aktivt for å inkludere norske kulturminneaktører i europeiske samarbeids- og forskningsprosjekter.¹⁷

Kyststien, foto: JEW

Landbrukseiendommer:

Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) disponeres av kommunene. Ordningen er rettet inn mot alle som eier en landbrukseiendom og skal bidra til å stimulere flere til å ivareta miljøverdiene i landskapet. SMIL gir støtte til planlegging og gjennomføring av engangstiltak knyttet til bl.a. istandsetting og skjøtsel av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap.¹⁸

Kulturlandskap:

Direktoratet for Naturforvaltning disponerer tilskuddsmidler til tiltak som bevarer biologisk mangfold på særlig viktige arealer. Landbruksdepartementet/Fylkesmannen har øvrige støtteordninger for skjøtsel av kulturlandskap. Landbruksforvaltningen i kommunen har ansvar for

tilskudd til miljøtiltak i jordbruket og til miljø- og næringstiltak i skogbruket. Det kan bl.a. søkes om tilskudd til:

- Planleggings- og tilretteleggings- prosjekter (prosjekter vedr. forurensing og/ eller kulturlandskap i jordbruket)
- Kulturlandskapstiltak
- Investeringsstiltak til organisert beitebruk
- Skogkultur

Kommunale ordninger.

Lokale ordninger er et virkemiddel den enkelte kommune kan innføre. Formålet kan være å stimulere kulturminnevernet.

Andre økonomiske virkemidler:

1. Fritak for eiendomsatt til bygninger som er fredet eller regulert til spesialformål for bevaring. § 7 i eiendomsskatteloven sier at kommunen helt eller delvis kan fritta eiendommer med historisk verdi for eiendomsskatt. Søknad om fritak sendes via teknisk forvaltning som saksforbereder til bystyret som har myndigheten. Hvilke eiendommer som har historisk verdi avgjøres skjønnsmessig av bystyret. I Moss kommune har fredede bygg blitt innvilget fritak etter søknad fra grunneier.

2. Tilskudd til restaurering og vedlikehold av anlegg som er fredet eller regulert til spesialformål for bevaring. Moss kommune har ikke en slik ordning i dag

Kulturlandskap, Jon Ivar Fjeld

¹³ www.kulturminnefondet.no

¹⁵ www.legatsiden.no

¹⁷ www.riksantikvaren.no

¹⁴ www.husbanken.no

¹⁶ www.stiftelsen-uni.no

¹⁸ www.slf.dep.no

KAP. 10 : HANDLINGSPLAN 2009-2012

Kommunedelplan for kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Moss kommune 2009- 2021.

Kulturmiljø Kulturminne Kulturlandskap	Nåværende planstatus.	Eier	Vurdert til høy verneverdi etter Riksantikvarens kriterier benyttet i lokal sammenheng*	Forslag til tiltak
KULTURMILJØ - INDUSTRI				
Møllebyen og fossen- området	Reg. til spesialområde	Private	Byens første industri område med mølle- drift og sagbruk. Tidstypisk internasjonal industri-arkitektur fra 1890-årene.	Utvide arealet som er regulert for ved bevaring.
Jernverket/ Peterson og søn	Reg. til industriformål	Høegh Eiendom as	Viktig industriområde fra 1700-tallet og frem til i dag.	Registrere området og legge før- inger for hva som skal bevares ved evt. fremtidig omdis- ponering av området.
Kambo Karosserifabrikk	Uregulert (eks. arealbrukstill.)	Autobygget Kambo as	Landets eneste bil-fabrikk med tidstypisk industriarkitektur fra 1917.	Området bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
Moss Værft - Værven	Reg. blandet formål	Jeløy strandpark	Viktig industriområde fra slutten av 1800- tallet med tidstypiske bygninger.	Deler av området bevares gjenn- om Pbl. § 25 pkt 6.
KULTURMILJØ BOLIGOMRÅDER				
Bellevuejordet	Uregulert (eks. arealbrukstill.)	Private	Første regulerte boligområde på Jeløy med tidstypiske eneboliger fra 1920/30-tallet	Området bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
Bjerget, søndre	Reg. til boligformål	Private	Boligområde som består av mange hus i sveitserstil	Området og brannkanonen gis vernstatus I sentrumsplanen ved neste rullering.
Carsten Ankers gate	Reg. til boligformål	Private	Moss boligbyggelags første boligutbygging fra 1950-tallet. 6 tidstypiske 4-mannsboliger i mur	Området bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
Klommestensåsen	Uregulert (eks. arealbrukstill.)	Private	Området små gater og smug. Husene er oppført i ulik stil og form, med og uten uthus og bakgårder	Området bevares gjennom reguler- ing til boliger med reguleringsbe- stemmelser for småhusbebygg- else. Vannbassenget bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
Orkerød hageby	Reg. til boligformål	Private	Glassverksarbeidernes boligprosjekt fra 1947/48 med 24 karakteristiske hus.	Området bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
Skarmyra	Reg. til boligformål	Private	Første regulerte bolig-område i Moss med tidstypiske ene-boliger fra perioden 1910/30.	Området bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
Tegelverksjordet , Fjordveien	Reg. til boligformål	Private	Enhetlig og karakteristisk boligområde fra 1938 og fremover i "byggmesterfunkis".	Området bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
Thorneløkka	Reg. til bolig- formål	Private	Boligområde fra 1930-tallet med arkitekt- tegnede boliger i funksjonalistisk stil	Området bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
Verket med Konventionsgården	Konventionsgå- rden er fredet etter kml § 15	Høegh Eiendom as	Byens best bevarte gate med 1700-tall bygninger. Ble foreslått fredet i 1980- men ikke gjennomført	Hele området bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6. Det igangsettes fredningsprosess etter kml § 15 for enkeltobjekter.

* Riksantikvarens kriterier:

1. Identitet og symbol,
2. Representativitet,
3. Sammenheng og miljø,

4. Autentisitet,
5. Arkitektonisk og kunstnerisk
kvalitet,

6. Fysisk tilstand,
7. Økonomi, bruksverdi og
økologi.

KAP. 10 : HANDLINGSPLAN 2009-2012

Kulturmiljø Kulturminne Kulturlandskap	Nåværende planstatus.	Eier	Vurdert til høy verneverdi etter Riksantikvarens kriterier benyttet i lokal sammenheng*	Forslag til tiltak
KULTURMILJØ PARKER				
Birkelunden	Reg. til friområde*	Moss kommune	Sentrumsnært parkområde	Gis vernestatus i Sentrumsplanen ved neste rullering
Kirkeparken m Paviljong og fontene	Reg. til friområde*	Moss kommune	Sentrumsnært parkområde med fontene og paviljong fra 1930-tallet	Gis vernestatus i Sentrumsplanen ved neste rullering
Melløsparken	Reg. til friområde*	Moss kommune	Melløsparken er en del av hagen som tilhørte Melløs gård, med en mengde gamle trær bla. eik, bøk, lind og bjørk.	Bevares som kulturhistorisk parkområde men gis mulighet for videreutvikling med tilpassede aktiviteter
Nesparken	Reg. til friområde*	Moss kommune	Moss kommune kjøpte området rundt Neset ved Vansjø i 1949 for å etablere en "folkepark". Parken åpnet i 1954 og har senere blitt utbygd med flere anlegg, bla Mossehallen i 1970.	Bevares som kulturhistorisk parkområde men gis mulighet for videreutvikling med tilpassede aktiviteter.
Bryggeriparken	Reg. til friområde*	Carl Alfred Rossi Heilmann	Sentrumsnært parkområde	Bevares som kulturhistorisk parkområde men gis mulighet for videreutvikling med tilpassede aktiviteter

KULTURMINNER

Krematoriet	Reg. til kapell	Moss kommune	Bygget i 1937 av ark.: Eivind Moestue. Et monumentalt bygg i funksjonalistisk stil som ligger vakkert til ved gravlunden.	Moss kommune vedtar som eier at bygningens eksteriør og interiør skal bevares. Det igangsettes fredningsprosess etter kml § 15.
Idrettens hus	Reg. til skoleformål	Østfold Fylkes kommune	Bygningen er en god representant for byggestilen på 1930-tallet med funksjonalismen som ideal.	Gis vernestatus i Sentrumsplanen ved neste rullering
Parkteateret	Reg. til næringsformål	Moss kommune	Bygningen er en god Representant for byggestilen på 1930-tallet med funksjonalismen som ideal.	Moss kommune vedtar som eier at bygningens eksteriør og interiør (sal og foaje) skal bevares. Gis vernestatus i Sentrumsplanen ved neste rullering.
Bytårnet	Reg. til friområde	Moss kommune	Bytårnet ble reist i 1920 i anledning at det var 200 år siden Moss fikk bystatus, Bytårnet har stor symbolverdi for byen.	Moss kommune vedtar som eier at Bytårnet skal bevares. Ved neste rullering reg. området til bevaring gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
Grønli gård	LNF-område, båndlagt etter naturvernloven	Hans Christen Mamen	Dette er det mest karakteristiske ungdomshus i Moss hvor også interiørene med møblering, rombehandling og gardenoppheg er bevart. Fra 1905	Det igangsettes frednings-prosess etter kml § 15 Alternativt bevares bygningen gjennom Pbl. § 25 pkt 6.

* Jfr Sentrumsplanen

KAP. 10 : HANDLINGSPLAN 2009-2012

Kulturmiljø Kulturminne Kulturlandskap	Nåværende planstatus.	Eier	Vurdert til høy verneverdi etter Riksantikvarens kriterier benyttet i lokal sammenheng*	Forslag til tiltak
KULTURMINNER				
Jeløy Radio	LNF-område, båndlagt etter naturvernloven	Telenor eiendom holding as	Jeløy Radio ble anlagt i 1931 i funksjonalistisk stil. Bygningen er ominnredet til kon-feransesenter, noe teknisk utstyr er bevart dels i stasjonen dels i museet som er innredet.	Bygningen bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
Alby gård	LNF-område, båndlagt etter naturvernloven	Moss kommune	Alby gård er den eldste gården på Jeløy, den har røtter tilbake til tidlig vikingtid. Hovedbygningen ble gitt sin nåværende form etter en brann i 1866.	Moss kommune vedtar som eier at bygningenes eksteriør skal bevares. Bygningene bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
Kambo bro	Uregulert	Østfold Fylkes- kommune	Velvet steinbro under dagens bro på Oslov. Antas fra 1800-tallet	Broen bevares gjennom Pbl. § 25 pkt 6.
KULTURLANDSKAP				
Mosseskogen	Friluftsområde/ boligområde	Vibeke Dons Wankel	I Mosseskogen finnes en rekke fornminner og nyere kulturminner. Fornminnene er fredet, men har behov for registrering, kartfesting og merking. Nyere kulturminner er bla Kongeveien, kullmiler og retterstedet	Oldtidsveien, Kongeveien, kullmiler og retterstedet bevares gjennom Pbl § 25. pkt 6.
Vassdraget Vansjø- Mosseelva	LNF 2 Vernet gjenn- om plan for Varig vern av vassdrag	Private	Langs vassdraget er det mange kulturminner som forfaller pga manglende vedlikehold.	Landbrukskontoret lager en handlingsplan og initierer bruk av SMIL-midler til istandsetting av kulturminnene langs vassdraget.
Kambo gård	LNF-område	Vibeke Dons Wankel	Kambo gård er eneste herregård i Moss og ligger i et vakkert kulturlandskap	I kommuneplanen avsettes som LNF 2 og gårdstunet som kultuminne.
Midtre Jeløy	LNF-område	Private	Områder ved Ramberg, Kjellandsvik og Nes representerer et vakkert kulturlandskap med verneinteresser innenfor fornminner, kultur-minner og kultur-landskap. Biologisk mangfold er ikke vurdert i denne planen.	Det igangsettes prosess for å verne områdene ved Ramberg. Kjellandsvik og Nes gjennom naturvernloven § 5. Alternativt avsettes som LNF-område 2, etter pbl § 20-4, pkt 2. (særskilt kulturverninteresse)
Jeløy, Refsnes			Refsnesalleen, Refsnesila og utsiktspunkt på Varden	Bevares gjennom Pbl § 25. pkt 6.
Vanem gård	LNF-område	Jan Erik Vanem	Vanem gård ligger i et vakkert kulturlandskap	Bevares gjennom kommunedelplan som LNF-område 2, etter pbl § 20-4, pkt 2. (særskilt kulturverninteresse)

KAP. 10 : HANDLINGSPLAN 2009-2012

FORMIDLING	TILTAK
Formidling	<p>Moss kommune inngår en partnerskapsavtale med lokale foreninger om merking av kulturminner.</p> <p>Moss kommune skal sammen med fylkeskommunen, nasjonale myndigheter og Høegh Eiendom som eier, trapper Moss kommune opp arbeidet med å sikre mossekonvensjonen plass i 2014 markeringene.</p> <p>Tidligere reguleringsjef Ragnar Hagens påbegynte arkitekthistoriske dokumentasjon ferdigstilles med kommunale midler.</p> <p>Det igangsettes arbeid med sikte på 4.bind om Moss byhistorie med vekt på hovedpunktene av byhistorien i sammendrag og videreføring av 3.binds avslutning med 1980-årene.</p> <p>Moss kommune tar initiativ til et forskningsprosjekt sammen med Spydeberg kommune, fylkeskommunen, Eidsvoll 1814, Kultur- og Miljøverndepartementet og UiO, om Christian Frederiks rolle for å sikre Grunnloven og Mossekonvensjonens betydning for nasjonbyggingen samt forutsetning for unionsoppløsningen i 1905. Forskningsresultatene presenteres under 14.august markeringen i Moss 2014. Verket. Det foreslås at en av bygningenes interiør bevares og gjøres tilgjengelig som museum.</p>
Rutiner for saksbehandling	<p>Det utarbeides nye regler for byggesaksbehandling hvor bl annet bevaringsaspektet vektlegges.</p>
Elektronisk register og kart	<p>Registrering og digitalisering av kulturminner gjennomføres som et partnerskap mellom Moss kommune og lokale foreninger (Moss ættehistorielag og Moss historielag)</p>
Skjøtselsplan	<p>Moss kommune utarbeider skjøtselsplan for sine kulturhistoriske eiendommer.</p>
Økonomiske ordninger	<p>Ordningen hvor fredede bygninger fritas for eiendomsskatt opprettholdes.</p>

VEDLEGG 1

Bygninger og anlegg i Moss regulert til spesialområder for bevaring, (pbl § 25 nr 6.)

Sentrumsplanen, vedtatt 14.08.06

- Tollboden
- Værlesanden
- Jernbanestasjonen
- Værlegata 6-19
- Storgata 1-17
- Storgata 20-28
- Dronningens gate 30, Parkgården
- Dronningens gate 21, Moss hotell
- Moss kirke
- Gml. Trygdekassa, nå Halinas kafè
- Gml. Bibiloteket, nå Kunstforeningen
- Middelskolen, nå del av Kirkeparken vgs
- Skoggata 48, Kjellerødgården
- Fleischers gate 23, Nyquistgården
- Vogts gate, brannstasjonen
- Vogts gate, Pikeskolen
- Skarmyra skole
- Skoggata 10
- Skoggata 2
- Torggata 2-4 – Gudes gate 4, Torvgården
- Henrich Gerners gate 6, Gudegården
- Henrich Gerners gate 7, Folkets hus/ Kong Carl
- Henrich Gerners gate 10, Moss bryggeri
- Henrich Gerners gate 14-23 / Fossen 6-9, Møllene
- Henrich Gerners gate 11-23, Fehuset
- Kongens gate 15, Opplandsbanken
- Kongens gate 22, Elefantapoteket-
- Kongens gate 24, Øvre Torg/ Basarbygningen/ Basartaket
- Kongens gate 26-32 / Wulfsbergs gate 9-13
- Prins Cristian Augusts plass 7

Jeløy:

Bergersborg, vedtatt 13.09.88

- Refsnesalleen 2, Bergersborg

Glassverket, vedtatt 29.04.03

- Bråtengata 15-19, Glassverkets arb.boliger
- Cort Adellers gate 8, Glassverkets adm.bygg
- Bråtengata/ Sjøgata/ Logns Plass
- Kanalparken

Grimsrød, vedtatt 08.02.96

- Grimsrød gård med parkområde

Kanalområdet, vedtatt 12.03.92

- Kanalen

Orkerød skanse, vedtatt 26.03.98

- Orkerød skanse med mer

Orkerød, vedtatt 20.06.06

- Orkerødparken

Torderød, vedtatt, 28.02.06

- Torderød gård
- Torderødparken
- Gamle Jeløy skole

Tronvik, vedtatt 13.06.96

- Torpedostasjonen

Kambo:

Kulpeåsen, vedtatt 27.03.2000

- Kulpe
- Kongeveien

VEDLEGG 2

Innhold kart

Moss kommune

Rådhuset, Kirkegata. 15, 1531 Moss
Tlf. 69 24 80 00 - Fax. 69 24 80 01

E post: post@moss.kommune.no Internet: www.moss.kommune.no

